

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSE ORNITHOLOGISCHE UNIE

VOORTZETTING VAN JAARBERICHT 1 — 17, 1911 — 1928 EN HET ORGAAN DER CLUB VAN NEDERLANDSCHE VOGELKUNDIGEN 1 - 29, 1929 - 1956

REDACTIE: Dr. G. C. A. JUNGE, Dr. C. G. B. TEN KATE (Secretaris,
Kampen, Fernhoutstraat 13) en Dr. H. N. KLUIJVER.

Jaarverslag van het Vogeltrekstation over 1957

(With summary: Annual Report of the Vogeltrekstation for 1957)

1. Voorwoord.

De uitbouw van het Vogeltrekstation tot een vast centrum van vogeltrekonderzoek in Nederland had in 1957 verdere voortgang. In verband met de overname van het ringonderzoek, welke op 1 januari 1958 zijn beslag heeft gekregen, werd het personeel met een administratieve kracht uitgebreid. Vanaf 1 september vervulde de heer R. L. MULDER deze taak.

Veel tijd werd besteed aan een grondige wijziging van de administratie van de ringcentrale. Wij hopen hierdoor te bereiken dat meer tijd zal vrijkomen voor het uitwerken van de terugmeldingen.

Naast het ringen van vogels op de vinkenbaan, waarbij de vangst verzorgd werd door de heren BERG en VOORHAM, bestond het herfstwerk van de heer PERDECK wederom uit onderzoekingen over het oriëntatievermogen van trekvogels.

De verplaatsingsproeven van Spreeuwen en Vinken naar Zwitserland konden worden afgesloten en met de analyse van de gerichte trekactiviteit van een gekooide Spreeuw werd een kleine vooruitgang geboekt.

Hiertoe in staat gesteld door en samen met de heer G. PARIS vertoefde de heer PERDECK in juni op de Shetlandeilanden voor een studie van het gedrag van de Grote Jager.

Het Vogeltrekstation werd, evenals vorige jaren, te Putten gehouden. Zoals gewoonlijk genoten wij gastvrijheid in de „Werkstee” op het landgoed Schovenhorst. Er werd vooral aandacht besteed aan nieuwe methoden om de invloed van windkracht en -richting op de richting van de trek te onderzoeken.

Na afloop van het kamp vergaderde de Nederlandse Dierkundige Vereniging in de „Werkstee”. Bij de organisatie hiervan was het trekstation nauw betrokken. De lezingen waren geheel aan trekproblemen gewijd, evenals de excursie langs de IJsselmeerkust.

De in 1956 begonnen verplaatsingsproeven met talingen vonden in 1957 doorgang.

Op Vlieland werd een begin gemaakt met de vangst van Steltlopers en andere wadvogels.

De samenstelling van het Bestuur bleef ongewijzigd.

In de huisvesting kwam geen wijziging. Andermaal maken wij dankbaar melding van de gastvrijheid die wij in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden genoten. Ook memoreren wij met erkentelijkheid de financiële steun, die wij weder van de Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek mochten ondervinden.

De in dit verslag opgenomen vogeltekeningen danken wij aan de heer M. C. J. KOLVOORT, die ze vervaardigde naar foto's en filmbeeldjes, welke door de heer PARIS werden opgenomen.

Namens het bestuur,

L. F. DE BEAUFORT, voorzitter.

H. N. KLUIJVER, secretaris.

2. Jaarverslag 1957

door A. C. PERDECK

Verplaatsingsproeven

Dit jaar werden de laatste verplaatsingsproeven met Spreeuwen naar Zwitserland uitgevoerd. In gemengde zendingen werden 500 volwassen en 500 jonge vogels verstuurd, in niet gemengde zendingen 460 jonge vogels.

Deze verplaatsingen zijn nu gedurende tien jaar verricht en betreffen een totaal van ruim 11000 vogels. In het vorige jaarverslag gaven wij een overzicht van de voornaamste resultaten. De definitieve publikatie over dit onderzoek zal nog dit jaar verschijnen.

Bij het afsluiten van deze proef hebben wij ons afgevraagd of er nog andere problemen zijn, die door middel van verplaatsingsproeven met Spreeuwen kunnen worden opgelost. Want, zo redeneerden wij, nu een dergelijke ervaring met dit soort werk is opgedaan, zou het jammer zijn hier niet alles uit te halen, wat er uit te halen is. Het bleek, dat er zeker nog wel een aantal punten waren, die op deze wijze onderzocht zouden kunnen worden. Maar in feite was er slechts één plan bij, dat praktisch goed uitvoerbaar was. Dit plan betreft de verplaatsing van jonge Spreeuwen naar Barcelona. De vraagstelling, die aan deze proef ten grondslag ligt, komt uit een iets andere hoek. Het gaat hier om de vraag, wat nu eigenlijk bepaalt dat een trekkende vogel op een bepaalde plaats zijn trek beëindigt. Wij weten nu dat de overjarige Spreeuwen vliegen naar een bekend gebied, nl. dat waar zij reeds vroeger hebben overwinterd. Het zijn dus blijkbaar bepaalde aangeleerde kenmerken van dit gebied, die de vogels doen beseffen dat zij er zijn. Voor de jonge Spreeuwen ligt de zaak anders. Ze hebben nog nooit

ergens overwinterd en kunnen dus ook niet op zulke kenmerken afgaan. Welke factoren zijn dan wel beslissend voor het beëindigen van hun trek? Twee mogelijkheden liggen hierbij voor de hand. De eerste is, dat zijn trekdrang steeds meer afneemt naarmate hij langer gevlogen heeft. Hij zal dan stoppen wanneer die drang op is, onverschillig in welk gebied hij zich dan toevallig bevindt. Men kan zich voorstellen, dat hij hierna, al rondzwervend, een geschikt plekje om te overwinteren opzoekt. De tweede mogelijkheid is dat de vogel zijn trekdrang pas verliest als hij in een gunstig winterkwartier is aangeland. Hier zijn de uitwendige omstandigheden dus in eerste instantie bepalend, terwijl wij in het eerste geval met hoofdzakelijk inwendige factoren te doen hebben. Het is op het eerste gezicht waarschijnlijk, dat beide mogelijkheden gelijktijdig een rol spelen. Toch is het van belang te weten of de ene faktor niet belangrijker is dan de andere.

Als wij nu trekkende Spreeuwen bij Den Haag opvangen en naar Barcelona sturen, bevinden de daar losgelaten vogels zich meteen in het Ebrodal, een gebied, dat bij de Spreeuw zeer in trek is als winterkwartier. Zijn de uitwendige factoren beslissend voor het beëindigen van de trek, dan zullen de terugmeldingen in de winter uit dit gebied komen. Blijkt daarentegen de trekdrang sterk, ondanks dat gunstige milieu, dan zullen de vogels dwars over het Iberische schiereiland trekken en terugmeldingen opleveren uit het zuidwestelijke deel.

De bedoeling was om reeds in 1957 met dit plan te starten, maar de vliegverbindingen waren dermate ongunstig, dat wij het niet hebben gewaagd. Wij hopen dat de gelegenheid in 1958 beter zal zijn. Een andere mogelijkheid om profijt te trekken van onze ervaring met verplaatsingsproeven biedt de verzending van andere soorten dan de Spreeuw. Wij begonnen hiermee in 1955 met Vinken die op de vinkenbaan bij Den Haag gevangen werden. In totaal zijn nu naar Zwitserland gezonden ongeveer 350 jonge en 900 volwassen Vinken. Oude en jonge vogels werden in hetzelfde jaar naar een verschillende plaats in Zwitserland gestuurd. In het vorige jaarverslag is reeds melding gemaakt van 2 vondsten van jonge vogels in Zuid Frankrijk. Tot onze grote verrassing kwam nu ook een terugmelding van een oude Vink binnen en wel uit Engeland! Ondanks het geringe aantal pleiten deze 3 terugmeldingen er in hoge mate voor, dat ook voor de Vink hetzelfde geldt als voor de Spreeuw: de jonge vogels trekken in de normale trekrichting verder, de oude daarentegen vliegen doelgericht naar het oorspronkelijke winterkwartier. Het lage terugmeldingspercentage maakt deze proeven zeer kostbaar en daarom is besloten deze proef nu af te sluiten. Bij het zoeken naar een andere vogelsoort, die geschikt is voor dit soort proeven, kwamen wij terecht bij de Wintertaling. Deze soort biedt het grote voordeel, dat het terugmeldingspercentage zo hoog ligt (10 à 15%). Bovendien bood ons bestuurslid, de heer H. H. BUISMAN, aan om zijn eendenkooi in Piaam hiervoor ter beschikking

te stellen. De Wintertaling wordt hier jaarlijks in grote aantallen gevangen. Wat betreft de te onderzoeken problemen ligt de zaak echter niet zo gunstig. Uit de talrijke ringgegevens weten we dat de hier in de herfst doortrekkende Wintertalingen afkomstig zijn uit Skandinavië, Finland, West-Rusland en het noordelijke deel van Duitsland en Polen. Een klein deel blijft bij ons overwinteren, een ander deel trekt door naar Engeland, Ierland, België en geheel Frankrijk (in kleinere aantallen ook naar Spanje en Afrika). De spreiding in trekrichting is dus veel groter dan bij Spreeuw en Vink. Bovendien schijnen de winterkwartieren minder gefixeerd te zijn. In strenge winters trekken ze verder zuidelijk dan in milde. Zouden wij een zelfde type proef met deze soort als met de Spreeuw en de Vink willen uitvoeren, dan moeten de vogels niet naar Zwitserland, maar veel verder naar het zuiden worden gebracht en dan komt men terecht in Afrika. Deze, en eventuele andere mogelijkheden, moeten nog op hun uitvoerbaarheid onderzocht worden. Bij wijze van proef zijn in 1956 en 1957 reeds kleine aantallen naar Zürich gezonden. Deze eerste ervaringen waren niet ongunstig. Van een totaal van 54 in Zwitserland losgelaten vogels kwamen reeds 7 goede terugmeldingen binnen.

Richtingskeuze van opgekooide Spreeuw

Doordat wij de hulp op de vinkenbaan van de heer P. M. SCHENK helaas moesten ontberen, kon maar weinig tijd besteed worden aan de voortzetting van het oriëntatieonderzoek bij opgekooide vogels. Niettemin is een kleine vooruitgang gemaakt. Zoals in het jaarverslag over 1956 is meegedeeld, ontwikkelde zich bij een oude Spreeuw het vermogen om een bepaalde richting aan te houden in de kooi (men vergelijkte fig. 1 van het verslag 1956), terwijl de hemel zwaar bewolkt was en bovendien zicht op het landschap was afgeschermd. Het leek hierdoor zeer waarschijnlijk, dat deze vogel zich bij zijn oriëntatie niet bediende van visuele kenmerken. Er bleef echter de mogelijkheid, dat hij een houvast had gevonden aan de spiegel, die zich onder de kooi bevond, in een vaste positie (in tegenstelling tot de kooi zelf, die voortdurend van stand veranderd werd). De lichtverdeling van deze spiegel bezit een zekere asymmetrie, die een mogelijkheid tot oriëntatie zou kunnen bieden. Wij hebben deze mogelijkheid dit jaar nader kunnen onderzoeken. Toen op een bepaalde dag de Spreeuw (dezelfde oude vogel van verleden jaar) weer een duidelijke gerichtheid vertoonde bij volkomen egale bewolking, terwijl de kooi verder geheel was afgeschermd (de zijwanden met mat plastic, het dak met katoen), hebben wij de spiegel 180° gedraaid en daarna weer de richting bepaald waarin de vogel zich oriënteerde. Hieruit bleek duidelijk, dat de stand van de spiegel geen invloed had op de richtingskeuze van de vogel. Dit geeft een grote mate van zekerheid, dat de vogel zich niet op visuele kenmerken heeft georiënteerd. Nu blijft nog de mogelijkheid (minder waar-

schijnlijk weliswaar), dat de vogel zich op geluiden van de vinkenbaan oriënteerde. Wij hopen dit in een volgend seizoen te kunnen uitsluiten en dan komt eigenlijk het moeilijkste punt: wat voor zintuigen worden dan wel gebruikt?

Vogelvangst en waarnemingen op de vinkenbaan

Op de vinkenbaan bij Wassenaar werden in 1957 9184 vogels geringd in 42 soorten. De aantallen van de voornaamste soorten waren:

Spreeuw . . .	4560	Kneu	262	Rietgors . . .	38
Vink	2304	Sijs	225	Frater	38
Ringmus . . .	731	Witte Kwikstaart	76	Kleine Barmsijs	22
Groenling . . .	364	Putter	50	Graspieper . .	21
Keep	339	Geelgors	45		

De trek was in 1957 in het algemeen duidelijk sterker dan in 1956. Soorten als Keep, Groenling, Sijs, Putter en Geelgors kwamen weer in normale aantallen door. Ringmussen waren opvallend talrijk, evenals Pimpelmezen. Ook Kleine Barmsijzen werden meer waargenomen, éénmaal (op 1 okt.) zelfs een troepje van 7 stuks.

De Vinkentrek zette in op 2 okt. en was over het algemeen van matige sterkte. Alleen 23 okt. was er een bijzonder sterke trek. Op deze dag waren er veel Kepen tussen de Vinken. Deze dag behoorde met de 25e oktober ook tot de sterkste trekdagen van Spreeuw en Leeuwerik. De Spreeuwentrek, die op 3 oktober aanving, was overigens ook maar matig. Wij laten hier nog enkele waarnemingen van meer zeldzame soorten volgen: Beflijster (24 sept.), Klapekster (29 okt.), Grote Pieper (16 nov., duidelijk herkend aan grootte, lange poten, vliegwijze en geluid).

Het is tenslotte de moeite waard hier een interessante terugmelding te noemen. Een Sneeuwgorse, die door ons te Wassenaar werd geringd op 23 nov. 1956, werd op 6 mei 1957 teruggemeld uit IJsland. Voorzover ons bekend, is dit de eerste terugmelding van een in West-Europa op de trek geringde Sneeuwgorse uit het broedgebied.

Gedragstudie van de Grote Jager

Het is altijd de bedoeling geweest, dat het Vogeltrekstation naast onderzoekingen over de vogeltrek ook bijdragen zou leveren aan andere takken van de ornithologie. Voorbeelden uit vroeger jaren zijn de oecologische studies over de Aalscholver, de Sperwer, de Kievit en waarnemingen over het gedrag van de Scholekster en de Kluut. In 1957 werd ons een mooie gelegenheid geboden mee te werken aan een internationaal onderzoek over het gedrag van meeuwen en verwanten. Het programma hiervoor is opgezet door Prof. N. TINBERGEN uit Oxford. De bedoeling is dat van een zo groot mogelijk aantal soorten een nauwkeurige analyse van het voortplantingsgedrag wordt gegeven. Uit de onderlinge vergelijking van het

Fig. 1

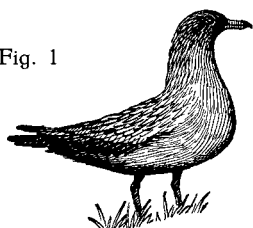
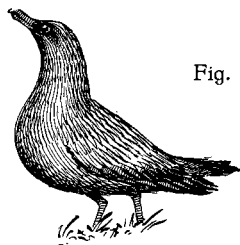

Fig. 2

gedrag van de verschillende soorten is het dan mogelijk tot ideeën omtrent het ontstaan van de gedragspatronen te komen. Bovendien geeft deze vergelijking een mogelijkheid bepaalde, moeilijk te interpreteren houdingen en bewegingen beter te begrijpen, omdat deze zich bij de ene soort verder van het oorspronkelijke patroon verwijderd hebben dan bij de andere.

Toen dan ook de heer G. PARIS uit Gouda zijn plannen ontvouwd om, in overleg met Prof. TINBERGEN, het gedrag van de Grote Jager op de Shetlandeilanden met film en foto vast te leggen en hierbij zocht naar een bioloog om deze documentatie door waarnemingen te completeren, hebben wij deze gelegenheid met beide handen aangegrepen. Te meer, daar de heer PARIS belangrijke financiële steun voor een dergelijke expeditie wilde verschaffen. Zo hebben wij, d.i. de heer PARIS en schrijver dezes, beiden vergezeld van hun echtgenote, ons van 31 mei tot 26 juni kunnen wijden aan de Grote Jager op het vogelreservaat Noss. De foto's en films zijn een groot succes geworden. Aangevuld met de waarnemingen vanuit de schuiltent kan nu een tamelijk complete beschrijving gegeven worden van de sexuele en agressieve gedragingen tijdens de paarvorming (hier past een woord van dank aan de vrouwelijke leden van de expeditie, die dagelijks uren hielpen met het noteren der waarnemingen; degenen die bekend zijn met het barre klimaat van de Shetlands, zullen zich de doorgestane ontberingen kunnen voorstellen).

De kolonie bestond uit 100 à 200 paren. Merkwaardig was de grote afstand tussen de nesten, meestal 20 tot 50 m. Dit hangt ongetwij-

Fig. 3

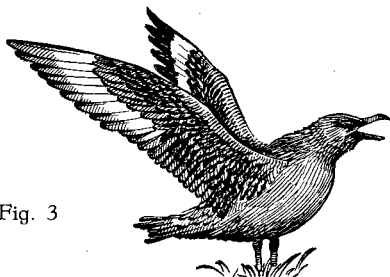

Fig. 4

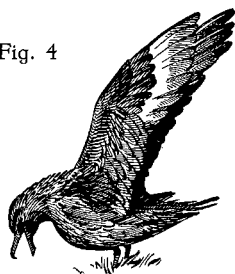

Fig. 5

feld samen met de grote agressiviteit van deze vogels. Het was opvallend hoe fel ze reageerden op kleine grensoverschrijdingen, overvliegende vogels e.d. Ongeveer midden in de kolonie bevond zich een gebiedje dat min of meer als niemandsland kon worden

aangeduid. Hier verzamelden zich steeds enkele tientallen vogels. Dergelijke plekken zijn ook bij andere soorten bekend, bv. bij de Zilvermeeuw en zij hebben de naam „soos” verworven. Het zijn als het ware rustplaatsen voor de vogels, die nog niet geslachtsrijp zijn. Men vindt hier vogels in alle stadia van paarvorming en dit maakt de soos tot een zeer gunstige waarnemingsplaats. Wij hebben de vorming van één paar niet van begin tot eind kunnen volgen, maar uit de brokstukken paarvorming, die bij verschillende vogels werden waargenomen, kan het volgende beeld ontworpen worden. Men dient er mee rekening te houden, dat dit proces zich vermoedelijk over drie tot vier seizoenen uitstrekt, omdat deze vogel zijn volwassen stadium niet veel vroeger zal bereiken.

Allereerst zijn er een groot aantal vogels, die geen sexuele activiteit vertonen. Ze zitten in groepen dicht naast elkaar op de soos te rusten en worden pas actief als er dreigende vogels vlak bij hen komen. In een volgend stadium lopen vogels in een typische houding door de soos, met meer gestrekte nek dan normaal. Dit is de zgn. „recht-op-dreighouding” (fig. 1) en andere vogels reageren hierop duidelijk met vluchten, terugdreigen of aanvallen. Wanneer zo'n vogel te dicht bij min of meer gevestigde territoria komt, kan dit leiden tot felle gevechten. Opmerkelijk is dat de vleugels niet als wapen worden gebruikt, zoals bij de Zilvermeeuw. Tijdens een gevecht probeert de ene vogel boven de andere te komen, hiertoe steeds een eindje opvliegend. Om dit te voorkomen richt de ander zich op, wat tenslotte zo ver kan doorgaan tot hij achterover omvalt, waarna de strijd beslist is. De overwinnaar houdt de overwonnenen nu even in bedwang met snavel en poten en hierna vlucht de verliezer. Meestal komt het niet zo ver en zien wij allerlei typische dreighoudingen. Een bange vogel neemt een variant van de recht-op-dreighouding aan, waarbij de nek dunner is en de snavel schuin omhoog gericht is (fig. 2). Vaak wordt hierbij een snel-kwakend

Fig. 6

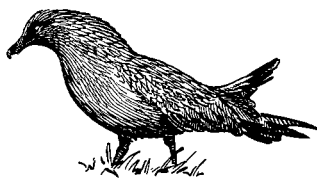

Fig. 7

geluid gemaakt. Een hierop gelijkend geluid, maar voller en minder snel herhaald, is het gewone kwaken, een luid en rythmisch, enigszins nasaal kjô, kjô, kjô, kjô. Dit is het meest gehoorde geluid in de kolonie en is te vergelijken met de zgn. „baltstroep” of „trompetroep” van de Zilvermeeuw. De meeste dreighoudingen worden door dit geluid begeleid. De opvallendste houding is wel het „vleugelheffen”.

Fig. 8

Hierbij worden de vleugels bijna geheel gestrekt en schuin omhoog gestoken. De typische witte vlekken worden zeer duidelijk zichtbaar. Deze houding wekt bij andere vogels dezelfde houding op en daardoor kan men op de soos geregeld een prachtig vlagvertoon zien. De nek kan hierbij verschillende posities aannemen, van schuin omhoog gericht tot sterk naar beneden gebogen, waarbij de snavel naar de grond wijst, of nog verder gebogen tot aan de borst (fig. 3 en 4). Deze nekhoudingen worden ook vaak aangenomen als dreighoudingen zonder dat de vleugels opgestoken zijn (de zgn. „obliek” en de „buiging”, fig. 5).

Een volgend stadium in de paarvorming is, dat de vogel (vermoedelijk het mannetje) steeds op een bepaalde plek in de soos terugkeert en deze tegenover anderen gaat verdedigen. In dit zgn. „preterritorium” zien we hem nestelbewegingen uitvoeren, die vooral gelocaliseerd zijn op natuurlijke holten in de grond. De vogel loopt rond en pikt geregeld in de grond, hierbij zachte kwaakgeluidjes makend; af en toe gaat hij in een holte zitten en maakt hierbij de typische beweging van „poottrappelen”. Strootjes worden opgepikt of uitgetrokken en met een zijdelingse beweging weggegooid („strootje gooien”). Nadert nu een tweede vogel dit territorium, dan wordt deze of zonder meer verjaagd, of er treden de eerste seksuele houdingen op. Beide vogels staan dan in de rechtop-dreighouding bij elkaar, maar als de agressie niet verder doorbreekt, verandert de houding. De nekken van beide vogels worden iets dikker en zwak gebogen. In deze houding draaien de vogels om elkaar heen. Dan worden de nekken verder gebogen en de nekveren sterk opgezet, zodat er een typische knobbel boven op de nek ontstaat („bedelhouding”, fig. 7). Het wijfje buigt steeds dieper door en pikt naar de snavel van het mannetje onder het maken van een knorrend geluid (fig. 6). Het mannetje gaat nu voedsel opbraken, dat door het wijfje opgegeten wordt. Dit stadium wordt pas bereikt na vele mislukkingen, die te wijten zijn aan één van de vogels, die zich plotseling meer agressief gedraagt. Na zo'n twist treedt dan het volgende merkwaardige gedrag op.

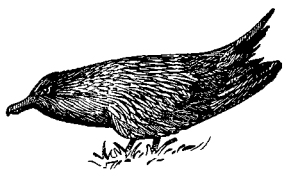

Fig. 9

Een van de vogels loopt vooroverge-

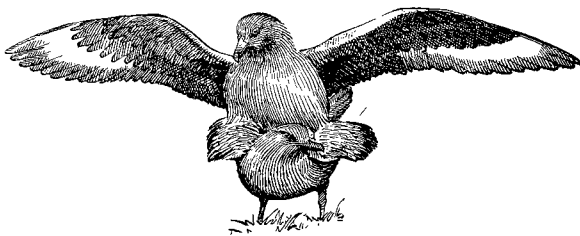

Fig. 10

bogen met enigszins ingetrokken nek naar de nestholte, hierbij een zacht piepgeluid makend (fig. 8). Hij blijft met de kop boven de holte staan en ook de andere vogel komt nu in deze houding bij de nestkuil. Dan staan ze samen te piepen. Een van de vogels kan dan ook in de kuil gaan zitten en hierbij nestelbewegingen maken. Het is opvallend, dat deze „piepscènes” altijd optreden als de agressie is opgewekt, bv. ook na het weggagen van een indringer. Het ligt voor de hand het piepen als een zgn. „oversprongbeweging” te beschouwen, waarbij in een bepaalde conflictsituatie ineens een heel ander gedragpatroon naar voren komt.

Ondertussen weten we niet waar het piepen en de typische houding van afgeleid zijn. Bij de meeste meeuwen treedt in deze situatie een andere oversprongbeweging op, het zgn. „choking”, dat naast nestelhoudingen ook andere raadselachtige elementen vertoont. Het is mogelijk, dat een nauwkeurige vergelijking van choking en piepscène ons hierover meer kan leren. Bij de Grote Jager blijft de piepscène beperkt binnen het paar en heeft niet, zoals het „choking” bij andere soorten, een dreigfunctie tegenover naburige territoriumbezitters.

De sexuele gedragingen van het paar worden nu steeds vollediger. In plaats van voedsel opbraken gaat het mannetje, onder het uiten van een kakelend geluid, opspringpogingen op het wijfje maken. Het wijfje buigt verder door, de nek wordt sterk ingetrokken, de vleugels iets van het lichaam gebracht en de staart omhooggestoken (fig. 9). Tenslotte springt het mannetje op en de eigenlijke copulatie

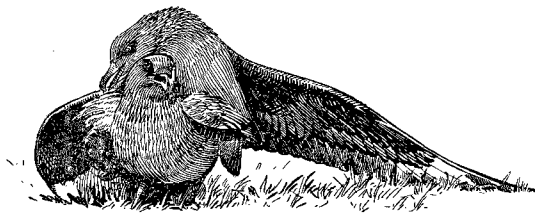

Fig. 11

heeft plaats (fig. 10). Bij elk contact van de genitaliën steunt het mannetje met de vleugeltoppen op de grond (fig. 11).

Wij nemen aan, dat in dit stadium het paar gevormd is en de vogels van de soos wegtrekken om elders een definitieve broedplaats op te zoeken. De bepaling van de nestkuil ontstaat door steeds grotere binding van piepscènes aan één bepaalde holte. Het is merkwaardig om te zien hoe in dit stadium de ene vogel door middel van piepen, de ander steeds naar zijn favoriete plek tracht te brengen.

Het hierboven geschetste beeld van de paarvorming is zeker zeer schematisch en er kunnen allerlei variaties optreden. Zo hebben wij verschillende malen waargenomen, dat in het preterritorium verwisseling van partners optrad. Meestal kwam dit tot stand doordat een tweede wijfje dagenlang bij het preterritorium ging zitten en avances maakte tegen het mannetje. Zij wist deze als het ware los te weken van zijn partner en het resultaat was dat ze samen met het mannetje het eerste wijfje verjoeg, vaak na verbitterde gevechten.

Dit zijn enkele grepen uit de verkregen resultaten. Een aantal punten verlangt nog dringend aanvulling en het is daarom de bedoeling, dat in 1958 nog een seizoen wordt waargenomen.

3. Verslag van een excursie naar Vlieland

door J. TAAPKEN

Over het algemeen kan er worden gezegd dat, vergeleken met andere landen, ons land een behoorlijk aandeel neemt in het ringen van wilde vogels, zowel wat aantallen als soortverscheidenheid betreft.

De vangst van wadvogels echter heeft nog niet het peil bereikt dat van Nederland verwacht kan worden in verband met de mogelijkheden, die wij daarvoor hebben. Om deze mogelijkheden te onderzoeken hebben de heren Dr. Ir. H. N. KLUYVER, J. J. SMIT, K. ZWART en J. TAAPKEN van 21 tot 30 oktober 1957 een excursie naar Vlieland gemaakt. Tevens werden hierbij de mogelijkheden van het vangen met Japanse nylonnetten nagegaan.

De volgende vangmiddelen werden gebruikt: 1 staltnet van 27 m lengte en 3 m hoogte, 2 Japanse mistnetten (nylon) uit Amerika (type A) van 12 m lengte en ± 3 m hoogte, 2 Japanse mistnetten (katoen) uit Amerika (type C) van 14 m lengte en ± 3 m hoogte, 3 Japanse mistnetten (nylon) van 6 m lengte en 2.70 m hoogte, een inlooppkooi van 1.60 m lengte en 0.80 m breedte en hoogte met 2 leidbanen van gaas van 30 m lengte, een tot inlooppkooi verbouwde klepkooi voor het vangen van strandlopers en een opgezette Steenuil voor het vangen en lokken van kleine zangvogels bij de nylonnetten. Later werden enkele zogenaamde „legnetten” gemaakt.

In het open veld en dus ook op het Wad werd overdag met geen der netten enig gunstig resultaat geboekt. Tegen de lichte achtergrond van de lucht konden de vogels de netten op het Wad duidel-

lijk waarnemen, terwijl de wind de netten vaak teveel liet bollen. De netten beslaan bovendien zo'n klein gedeelte van de vliegruimte van de vogels op het Wad, dat vangsten nauwelijks te verwachten zijn. De Japanse mistnetten bleken wel zeer geschikt voor het vangen van lijsterachtigen en kleinere zangvogels als deze netten tegen een donkere achtergrond werden geplaatst, zodat zij weinig of niet zichtbaar waren. In het bijzonder bij het krieken van de dag, maar ook wel midden op de dag werden de vogels gevangen bij het Posthuis, waar zij zich in de laatste bosjes van het eiland verzamelden. Ook in het Bomenland werden een enkele maal netten opgesteld. Doordat het vangen van deze soorten niet het hoofddoel van de tocht vormde, werden slechts 45 zangvogels (10 soorten w.o. 2 Koperwieken, 29 Merels en 1 Braamsluiper) geringd. Ongetwijfeld geeft deze methode de mogelijkheid om belangrijke aantallen Koperwieken, Kramsvogels, Merels en, — vroeger in het najaar —, ook kleine zangertjes in groot aantal te ringen. Ook het opstellen van een zogenaamde Helgoland vanginstallatie zou bij het Posthuis goede resultaten kunnen opleveren.

Wat de wadvogels betreft, maakten het wisselend tij en soms ook de wind een voortdurende controle van de inlooppkooien op het Posthuiswad onontbeerlijk. Dit was ook de oorzaak, dat het staltnet slechts voor korte tijd opgesteld kon staan en voortdurend opgezet en afgebroken moest worden. Bij de Dodemansbol werden hiermee in de nacht van 22 op 23/10 4 Wulpen gevangen.

Bij opstelling van het staltnet en 4 Japanse mistnetten, naast elkaar, waardoor een totale lengte van 75 m werd bereikt, werden op de strandweide enkele zangvogels gevangen. 's Avonds werden met succes enkele Bonte Strandlopers in de netten gejaagd. In de Kroonspolders, waar zich bij hoog water grote troepen Bonte Strandlopers, Scholeksters, Smienten, Wulpen en ook Tureluurs, Kluten, Wintertalingen, Zilverpluvieren en meeuwen ophielden, zal met opstelling van mistnetten des nachts op plaatsen, waar zij zich dicht bijeen ophouden, stellig een goed resultaat bereikt kunnen worden. Doordat geen goede stokken werden gebruikt, waaiden onze netten echter steeds om. Er werden op deze wijze slechts enkele Bonte Strandlopers, Tureluurs en 1 Scholekster gevangen.

Inlooppkooien voor steltlopers, zoals deze door de Vogelwarte Helgoland en de ringstations te Ottenby (Zweden) en Revtingen (Noorwegen) worden gebruikt, zouden ook in de Kroonspolders succes kunnen opleveren. Omdat de stand van het water hier vrijwel constant blijft, zouden deze gedurende de tijd van een verblijf opgesteld kunnen blijven en geregeld gecontroleerd kunnen worden. De door ons gebruikte inlooppkooien hadden geen succes. Zij bleken te kleine inlooppaten te hebben, terwijl deze vaak door wier verstopt raakten.

Met behulp van een zogenaamd „legnet”, dat geconstrueerd werd van twee 4 m lange bamboestokken, waartussen een tuinnet werd gespannen (aan de voorzijde 1.60 m breed en aan het einde 0.55 m

breed) werd in het licht van „flashlights” gepoogd des nachts steltlopers te vangen op het Posthuiswad en in de Kroonspolders. Bonte Strandlopers konden hiermee gevangen worden, maar daar het net door de stormachtige wind moeilijk hanteerbaar was, werd voor de volgende nachten een klein „legnet” geconstrueerd van ± 0.65 m bij ± 0.50 m, waaraan een bamboestok van $\pm 2\frac{1}{2}$ m lengte. Dit bleek meer succes te hebben, vooral bij slecht weer. De vogels lieten zich dan vaak gemakkelijk benaderen en vangen. Het suizen van de wind door het net werkte bij de kleine netjes ook minder verontrustend. Bij zeer slecht weer konden zelfs enkele Bonte Strandlopers met de hand gepakt worden.

De bermlamp van 12 volt bewees goede diensten bij het opsporen van troepen vogels, maar maakte de vogels ook onrustiger.

In totaal werden op deze wijze gevangen: 1 Wintertaling, 1 Zilverpluvier, 1 Kievit, 2 Steenlopers, 5 Scholeksters, 2 Kanoetstrandlopers, 120 Bonte Strandlopers, 3 Tureluurs, 1 Wulp, 1 Kok- en 4 Zilvermeeuwen. Vooral een nacht met hoog water, nieuwe maan, stormachtig weer en regen leverde een goede vangst op. Toen werden er in de Kroonspolders b.v. 58 vogels door 2 personen gevangen. Diezelfde nacht had ook het vangen op het Posthuiswad succes. Bij deze nachtvangsten heeft de heer J. CUPIDO Jr. een groot aandeel gehad.

Enkele vermeldenswaardige waarnemingen zijn: 26/10 en 28/10 werden resp. ± 450 en ± 550 Bergeenden waargenomen (vermoedelijk waren er nog meer); 26/10 werden ± 105 Rotganzen op het Posthuiswad waargenomen, ook op 27/10 bevond zich daar nog een grote troep; 's nachts werden geregeld Kluten gehoord in de Kroonspolders en 1 ex. werd op armlengte benaderd. Op 23/10 was er een sterke doortrek van Kramsvogels, later zagen wij ze in kleiner aantal, maar toch nog veelvuldig. Op 23/10 5 Beflijsters in de Kroonspolders; vooral op 25/10 was er een sterke trek van Merels over het eiland; 25/10 1 Gekraagde Roodstaart bij het Posthuis en 26/10 en 27/10 resp. 1 en 2 Zwarte Roodstaarten aldaar. Op 27/10 werd een Braamsluiper gevangen bij het Posthuis, die de volgende dag nog in het Bomenland aanwezig was.

Door middel van een opgezette Steenuil werd op 27/10 een Kleine Vliegenvanger met een Japans nylonnet gevangen, kort nadat deze was waargenomen. Deze vogel ontsnapte uit de hand en enige tijd daarna werd in de omgeving nog 1 ex. (hetzelfde?) waargenomen. Op die dag werd ook nog een Grauwe Vliegenvanger bij het Posthuis gezien.

4 De veldwaarnemingen op de Noord-Veluwe

door J. H. MOOK, J. ROTH en J. J. ZIJLSTRA

Van 5—14 oktober 1957 werd evenals vorige jaren een vogeltrekkamp gehouden te Putten, waar we weer een gastvrij onderdak vonden in de „Werkstee” op het landgoed Schovenhorst. Er waren

20 deelnemers, waarvan echter slechts weinigen de gehele week aan de waarnemingen deelnamen.

Tijdens dit kamp was de werkwijze in principe gelijk aan die in vorige jaren, hoewel er enkele toevoegingen waren als uitvloeisel van de resultaten van een meer definitieve uitwerking van alle reeds verzamelde gegevens. Voor een overzicht van deze resultaten kan worden verwezen naar het jaarverslag van 1956.

De plaatsen waar werd waargenomen, waren zo gekozen, dat zoveel mogelijk gegevens zouden worden verkregen over de draaiing van de gemiddelde trekrichting in de loop van de dag. Waarnemingen hierover kunnen het beste worden gedaan op binnenlandposten, waarvan er elke morgen drie bezet werden (twee in het Leuvenumse bos en één op Schovenhorst). Op al deze posten werd waargenomen van 6 uur 30 tot 11 uur 30, terwijl één er van tot 13 uur 30 werd bezet. Dit laatste was om na te gaan of een eventuele draaiing in de middag nog steeds verder gaat. De aantallen vogels waren echter 's middags zo gering, dat hierover geen betrouwbare gegevens konden worden verzameld.

Naast deze binnenlandposten werd de post Horst bezet (ten ZW van Harderwijk, op het punt waar de kust naar het ZZW buigt). De aantallen vogels, die hier gezien worden (in vergelijking met de aantallen in het binnenland) en het percentage dat hiervan in zee steekt, kunnen ons iets over de trekdrang van de vogels onder de heersende omstandigheden leren.

Er was gebleken, dat exacte waarnemingen over windrichting en windsterkte van groot belang kunnen zijn voor een nadere oplossing van het probleem van de draaiing. De mate van draaiing en de richting, waarin deze gaat, hangen namelijk samen met de windrichting. Voorheen werden tijdens de waarnemingen steeds schattingen gemaakt van de windrichting en de windsterkte, maar het is vooral op waarnemingsposten in de bossen moeilijk om hierbij tot betrouwbare resultaten te komen. Bovendien heeft men dan nog geen gegevens van de toestand op het niveau waarop de vogels vliegen. Bij het uitwerken werden meestal de gegevens van De Bilt gebruikt, doch dit brengt weer andere risico's met zich mee. Daarom werd dit jaar begonnen met het doen van windwaarnemingen met behulp van ballonnen. Deze metingen werden gedaan in het arboretum van Schovenhorst. Speelgoedballonnetjes werden gevuld met waterstofgas tot een bepaalde diameter (om een constante stijgsnelheid te krijgen). Twee of drie maal op een morgen werden zulke ballonnetjes vrij gelaten, waarbij elke 30 seconden een punt van de baan, die de ballon volgde, werd vastgelegd met behulp van een theodoliet. Bij een bekende stijgsnelheid van de ballon konden de windgegevens op verschillende hoogte vrij nauwkeurig worden berekend. Onder gunstige omstandigheden was het mogelijk de ballonnen te volgen tot een hoogte van 1500 m.

Het weer stond in de waarnemingsperiode gedurende lange tijd onder invloed van een hoge-drukgebied, dat boven west en centraal

Europa lag. Daardoor kwam van 6 t/m 10 oktober dagelijks mist voor, die tijdens de eerste uren het waarnemen zeer bemoeilijkte. Het is daardoor moeilijk uit te maken of het geringe aantal trekken- de vogels, dat gezien werd, het gevolg was van het gedeeltelijk stilstaan van de trek (door de mist) of van het slechte zicht, dat het moeilijk maakte om de vogels te zien. De vogels, die in de mist trok- ken, waren niet gedesoriënteerd. Tot hoe hoog de mist reikte, kon niet precies worden vastgesteld, maar waarschijnlijk was dit niet veel hoger dan enkele tientallen meters.

De windrichting was meestal tussen W en ZW of lag tussen NNW en O, en de windsnelheden waren zeer gering. Draaiing van de trekrichting hebben we tijdens het kamp niet kunnen constateren. Dit klopt met onze vroegere ervaringen op dagen met ongeveer de zelfde windrichtingen.

Bij Horst werd weinig zeetrek gezien.

De tijdens het kamp verzamelde gegevens vormen overigens weer een waardevolle aanvulling op het reeds verzamelde materiaal.

Summary: Annual Report of the Vogeltrekstation for 1957.

This report contains a description of the activities of the Vogeltrekstation during 1957. Only a few points may be of interest to the foreign reader. At the fowling yard near The Hague 9184 birds of 42 species were ringed. A Snow Bunting ringed here on 23 Nov. 1956 was recovered in Iceland on 6 May 1957. A short preliminary description is given of the pairing behaviour of the Great Skua, which was studied in Shetland. At the isle of Vlieland methods for catching waders were tried. Among others, 120 Dunlins were ringed. During the bird migration camp at Putten small balloons were used for a more exact determination of wind force and wind direction.
